

Editorial

A la façana de l'Escola Heura de Barcelona, el mes de juny de 2018, s'hi podia llegir en una pancarta «Aquí ensenyem a pensar, no què pensar». Aquest breu lema és, de fet, l'esperit d'aquest editorial i del monogràfic que els lectors i les lectores de la REVISTA CATALANA DE PEDAGOGIA (RCP) tenen a les mans.

En efecte, hem volgut dedicar el monogràfic d'aquest número a la idea d'aprendre a pensar. Aquesta voluntat troba la seva justificació en els fets diversos que pot apreciar qualsevol persona atenta a l'actualitat i a tot el que s'esdevé en el seu entorn si ho observa sense actituds i criteris preestablerts. Marina Garcés (2017) descriu el context del moment actual dient que estem en temps d'anti-il·lustració o d'analfabetisme il·lustrat. I afegeix que som a «l'era de la post-veritat, l'època en la qual segments significatius de la societat estan disposats a creure o a fer veure que creuen en allò que més li convé a cada moment» (p. 8).

En els temps actuals, hi convergeixen tres grans fenòmens en una escala que és nova en la història i que ens afecten de manera significativa. En primer lloc, l'alta complexitat dels molts fenòmens que, diàriament, se'ns presenten i ens interpel·len com a ciutadans i ciutadanes, sense que en tinguem les veritables claus. En segon lloc, el sentiment d'impotència que ens genera el fet d'entendre que les solucions potencials es troben fora del nostre abast. Finalment, determinats models d'aprenentatge encara molt vigents dins el sistema educatiu, i també molts poders que volen exercir la seva influència en la societat, sostenen que qualsevol fet té solució o que molt sovint aquestes solucions són simples i que tot pot ser comunicat en termes d'entreteniment alienador. Aquesta equació propicia en els ciutadans i les ciutadanes la rendició del pensament i del comportament democràtic davant aquests fenòmens, a canvi d'assumir prejudicis i acceptar unes preteses seguretats que els són ofertes, tot posant en risc el mateix concepte de democràcia.

La llibertat més gran de les persones, la seva independència per pensar, té, ai las!, una contrapartida: aprendre i autoeducar-se per viure més dignament és costós. És a dir, suposa l'exercici continuat de la voluntat i de l'esforç de pensar per un mateix i fer-ho seguint unes pautes de racionalitat o una certa metodologia per tal que qui

l'exerceixi en vegi el seu profit. I aquesta condició no és gens facilitada per un cert pensament dominant, que transporta la seva influència poderosa també al sistema educatiu. Per exemple, en desplaçar les humanitats a les voreres del currículum, cosa que genera el missatge que no són importants.

És evident que el sistema formatiu —tot sol— no pot reconvertir la situació històrica descrita, però en qualsevol cas ha d'alinejar-se amb les forces que volen ser part de la solució i no formar part del problema. Per això cal esbrinar quins sabers i quines pràctiques culturals necessitem elaborar, desenvolupar i compartir, des de l'escola, per tal que contribueixin a un altre model de formació que apoderi els ciutadans i les ciutadanes en l'exercici de la seva llibertat de pensar.

Es pot dir, amb raó, que l'escola ja ho fa això, mitjançant l'ensenyament de les ciències i les tecnologies. Tot i ser cert, aquest argument és parcial, atès que les persones, a més d'aprendre per generar nou coneixement científic, de treballar o de «produir», convivim els uns amb els altres, adoptem actituds que, agregades, exerceixen un determinat impacte social i que, en el seu conjunt, afecten la vida en comú, la qual també incideix en la generació de benestar i de riquesa i en les condicions per fer-ho.

Un altre argument diria que la proposta de reforçar les humanitats és costosa i consumeix molt de temps. Se'ls podria replicar amb paraules de l'escriptora Azar Nafisi, quan ens recorda que una activitat aparentment tan ordinària com ara llegir promou la imaginació, ens desperta la curiositat cap a realitats que difícilment podríem conèixer d'una altra manera, i ens permet veure els altres en la seva complexitat, identificar-nos-hi i generar empatia envers ells. La lectura ens permet resoldre un obstacle formidable, entendre fets i situacions que d'una altra manera quedarien fora del nostre abast i la nostra comprensió.

Per això, amb el tema monogràfic es vol reivindicar l'espai de les humanitats i de les ciències socials en la formació, entenent que esdevenen un espai formatiu que ens remet a les formes d'expressió més genuïnament humanes, com ara la llibertat, la interacció cooperativa amb els altres, l'empatia, la reflexió o el fet d'aprendre a afrontar amb esperit democràtic aquells punts de vista que ens repton o, fins i tot,

que ens provoquen, perquè aquells coneixements són els únics que tenen el potencial per enriquir el fet d'enraonar i fer entendre el valor del compromís en una vida en comú. Cal reiterar que la democràcia, en darrer terme, se sustenta en l'educació.

El monogràfic s'obre amb un article de la filòsofa i professora Begoña Román, que reflexiona sobre el significat d'aprendre a pensar. Ens recorda que *sapere aude*, «atreveix-te a pensar per tu mateix», la consigna de la Il·lustració per Kant, continua sent un deure i un repte i que, si bé la filosofia no té el monopoli del pensament crític, sí que esdevé especialment aconsellable per combatre l'adoctrinament i la ideologia. Conclou considerant sospitosa la societat que aparta la filosofia de l'escola i de la ciutadania, de la mateixa manera que també ho són els filòsofs i les filòsofes que s'aparten de la seva responsabilitat social.

El professor Jaume Suau argumenta que pensar històricament el present pot ajudar a formar un pensament crític en les diferents etapes del cicle educatiu. Ho justifica amb l'estudi d'un cas concret, els populismes, mitjançant l'aplicació de la metodologia de la història actual. L'estudi conclou amb unes consideracions sobre la funció social que pot tenir un aprenentatge basat en aquest conjunt d'eines interpretatives per a la formació de la ciutadania.

La professora Genoveva Sastre, des de la psicologia, reclama la necessitat de construir paradigmes educatius capaços d'establir ponts entre un coneixement cada vegada més interdisciplinari i els aspectes cognitius, afectius i socials de l'alumnat. Argumenta com la teoria dels models organitzadors explica el desenvolupament mental com el resultat de la construcció progressiva de xarxes de sistemes dinàmics i organitzats de representacions mentals.

En l'apartat «Experiències», i en perfecta sintonia amb els textos de la monografia, la professora Eloïsa Valero descriu com l'educació artística en general, i la comunicació audiovisual en particular, esdevenen una oportunitat per a l'alumnat d'expressar-se i relacionar-se amb el món. L'experiència descrita remet a activitats de recerca personal i social que entenen el fet educatiu com una experiència de vida

transformadora i que conviden l'estudiant a convertir-se en protagonista de la seva formació.

En l'apartat «Miscel·lània» es recullen cinc aportacions. La primera la signen els investigadors de la Universitat Pompeu Fabra, Maria-José Masanet i Carlos Scolari, que en el seu estudi sobre l'alfabetisme transmèdia analitzen els processos d'adquisició i construcció col·lectiva de competències transmèdia, per part dels i les adolescents, fora de l'escola i també on i com les han après, és a dir, se centren en les pràctiques d'aprenentatge informal que abasten des dels coneixements bàsics per a la navegació a les xarxes socials fins a la solució de problemes en videojocs o la creació i la distribució de continguts en diferents plataformes, entre d'altres. L'estudi es focalitza en els resultats de les cinc comunitats autònomes involucrades en el projecte i explora les pràctiques de producció dels adolescents.

La segona i la tercera contribució tenen una adscripció sociològica amb el rerefons de la justícia. En la segona, el sociòleg Xavier Martínez-Celorio se centra en l'equitat educativa. Considera que l'efecte *escola* i l'efecte *professorat* sobre l'equitat són poc coneguts per la comunitat educativa, per l'escassa recerca feta a Catalunya i la timidesa de les polítiques d'equitat. El text analitza els dos grans models de rendició de comptes en educació, el model neoliberal, els efectes del qual són la desprofessionalització docent i la laminació de la seva autoritat pedagògica, i el model de responsabilització del professorat derivat d'avaluacions diagnòstiques internes que activen l'autonomia reflexiva dels docents i els processos de reestructuració i innovació global de l'escola.

En la tercera contribució, la professora Aina Tarabini analitza les estratègies d'atenció a la diversitat que s'apliquen als centres d'educació secundària obligatòria de Catalunya, des de la perspectiva de la justícia educativa. A partir dels resultats d'una recerca qualitativa posa de manifest la necessitat d'avançar cap a un sistema veritablement comprensiu i inclusiu, que generi les mateixes condicions a tot l'alumnat, no només per accedir a l'escola sinó sobretot per desenvolupar una experiència escolar reeixida i adquirir un aprenentatge significatiu i rellevant.

En el quart article, l'equip de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida analitza el grau d'implementació de l'emprenedoria als centres de formació professional de la província de Lleida. Es mostren dades quantitatives obtingudes dels 34 centres públics i privats que imparteixen formació professional. Les dades obtingudes han detectat 7 centres en els quals l'emprenedoria és una línia estratègica de treball definida expressament al seu Projecte educatiu de centre (PEC) que es treballa a totes les matèries.

La investigadora Mònica López-Vicente analitza, en l'últim text de l'apartat, el grau de vulnerabilitat per al desenvolupament del cervell que tenen els alts nivells de contaminació provinent del trànsit a les grans ciutats com Barcelona. El projecte Breathe estudia els efectes de la contaminació de l'aire a les escoles de Barcelona en el desenvolupament cognitiu dels nens i les nenes. Els estudis mostren que la contaminació té un efecte negatiu crònic i agut en el desenvolupament cognitiu, en la maduració del cervell i en la salut mental dels infants. En canvi, el contacte amb espais verds afavoreix el desenvolupament cerebral.

En la secció de crítica de llibres es valoren dues obres del professor Jaume Sarramona. La primera obra, *Competències bàsiques i currículum. Ciències socials, educació en valors, educació artística i educació física*, és fruit de la revisió de les competències bàsiques curriculars de les etapes obligatòries de l'educació. En aquesta obra, s'hi concreten les que es formulen per a les ciències socials, l'educació en valors, l'educació artística i l'educació física. La segona obra, *Quin model educatiu volem? Reflexions pràctiques d'un pedagog*, aborda quinze qüestions rellevants per a l'educació en el context escolar i més enllà. En la tercera ressenya, es comenta una obra del professor Xavier Martínez-Celorrio: *Innovació i equitat educativa. El dret a aprendre com a prioritat transformadora*. L'autor hi fa un repàs dels canvis que afecten l'educabilitat dels nois i les noies d'avui, i també es pregunta si les propostes d'innovació s'orienten envers les noves necessitats albirades per al futur proper. L'autor adopta el concepte d'equitat com al gran referent que hauria de validar el sentit de la nova governança, de les innovacions i d'una nova professionalitat.

En la secció d'actualitat de la Societat Catalana de Pedagogia, juntament amb diverses notes d'interès, Carme Amorós Basté presenta una memòria documentada de les activitats realitzades. En destaquen dues pel seu contingut rellevant: la taula rodona dedicada a la pràctica, la teoria i l'avaluació de la innovació i el seminari dedicat a reflexionar sobre educació i mitjans de comunicació.

Com a nota final, queda fer palès l'agraïment del Consell de Redacció als lectors i les lectores de la RCP pel seguiment que fan dels textos publicats. El 2017 es van registrar un total de 14.203 descàrregues. Aquesta xifra ens estimula a tots i totes a treballar amb rigor. Això no obstant, l'agraïment especial és per als autors i les autores que ens confien els seus testimonis mitjançant les seves elaboracions i experiències. Sense la seva confiança i el reconeixement dels lectors i les lectores aquesta revista no seria possible.

Joan Rué

Director de la REVISTA CATALANA DE PEDAGOGIA

Referències bibliogràfiques

Garcés, M. (2017). *Nova il·lustració radical*. Barcelona: Anagrama

Nafisi, A. (2014). *Leer Lolita en Teherán*. Barcelona: Duomo